

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

VOL.3 № 1

2026

METODIK KOMPETENTLIK TUSHUNCHASINING PEDAGOGIK MOHIYATI VA TARKIBIY TUZILMASI

Usmonova Xafiza

Qo‘qon davlat universiteti, o‘qituvchi

Annotatsiya

Mazkur maqolada metodik kompetentlik tushunchasining pedagogik mohiyati hamda uning tarkibiy tuzilmasi nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda metodik kompetentlik o‘qituvchining kasbiy faoliyatini samarali tashkil etish, ta‘lim mazmunini to‘g‘ri tanlash va o‘qitish jarayonini maqsadga muvofiq loyihalash qobiliyatini ifodalovchi integral sifat sifatida talqin etiladi. Shuningdek, metodik kompetentlikning motivatsion, kognitiv, faoliyat va refleksiv komponentlari ochib berilib, ularning o‘zaro uzviy bog‘liqligi asoslab beriladi. Maqola natijalari bo‘lajak pedagoglarning metodik tayyorgarligini takomillashtirishga qaratilgan ilmiy-metodik tadqiqotlar uchun nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: metodik kompetentlik, kasbiy kompetensiya, pedagogik faoliyat, metodik tayyorgarlik, ta‘lim jarayoni, kompetensiyaviy yondashuv

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ И СТРУКТУРНОЕ СОДЕРЖАНИЕ ПОНЯТИЯ МЕТОДИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ

Усмонова Хафиза

Кокандский государственный университет, преподаватель

Аннотация.

В статье проводится теоретический анализ педагогической сущности понятия методической компетентности и раскрывается её структурное содержание. Методическая компетентность рассматривается как интегральное качество личности педагога, обеспечивающее эффективность профессиональной деятельности, осознанный отбор содержания обучения и целенаправленное проектирование образовательного процесса. Выделяются мотивационный, когнитивный, деятельностный и рефлексивный компоненты методической компетентности, обосновывается их взаимосвязь и педагогическое значение. Полученные результаты могут быть использованы в исследованиях, направленных на совершенствование методической подготовки будущих педагогов.

Ключевые слова: методическая компетентность, профессиональная компетенция, педагогическая деятельность, методическая подготовка, образовательный процесс, компетентностный подход

PEDAGOGICAL ESSENCE AND STRUCTURAL COMPONENTS OF METHODOLOGICAL COMPETENCE

Usmonova Xafiza

Kokand State University, lecturer

Abstract.

This article provides a theoretical analysis of the pedagogical essence of methodological competence and reveals its structural components. Methodological competence is interpreted as

an integrative quality of a teacher's personality that ensures the effectiveness of professional activity, conscious selection of educational content, and purposeful design of the teaching process. The motivational, cognitive, operational, and reflective components of methodological competence are identified, and their interconnection is substantiated. The findings of the study can serve as a theoretical basis for research aimed at improving the methodological training of future teachers.

Key words: methodological competence, professional competence, pedagogical activity, methodological training, educational process, competency-based approach

Zamonaviy ta'lim tizimida pedagog kadrlarning kasbiy tayyorgarligi sifati ta'lim jarayonining samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Ta'lim sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar, kompetensiyaviy yondashuvning ustuvorligi hamda pedagog faoliyatiga qo'yilayotgan zamonaviy talablar o'qituvchilarning metodik kompetentligini rivojlantirish masalasini dolzarb ilmiy-pedagogik muammo sifatida kun tartibiga chiqarmoqda. Ayniqsa, ta'lim mazmunining yangilanishi va o'qitish jarayonining murakkablashuvi pedagogdan faqat fan bo'yicha bilimga ega bo'lishni emas, balki ushbu bilimlarni metodik jihatdan asoslangan holda samarali tatbiq eta olishni talab etadi. Ilmiy-pedagogik adabiyotlarda metodik kompetentlik tushunchasi o'qituvchining kasbiy faoliyatida muhim o'rin tutuvchi integral sifat sifatida talqin qilinadi. U o'qituvchining ta'lim jarayonini rejalashtirish, o'qitish metodlarini tanlash, didaktik vositalardan foydalanish hamda o'quvchilar faoliyatini boshqarish qobiliyatlarini qamrab oladi. Shu bilan birga, metodik kompetentlik nafaqat bilim va ko'nikmalar majmui, balki pedagogning kasbiy motivatsiyasi, ijodiy yondashuvi va reflektiv faoliyatini ham o'z ichiga oluvchi murakkab pedagogik hodisa sifatida namoyon bo'ladi.

Mavjud tadqiqotlarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, metodik kompetentlik masalasi ko'plab ilmiy ishlarning markazida bo'lsa-da, uning pedagogik mohiyati va tarkibiy tuzilmasini yagona tizim sifatida talqin etishga doir yondashuvlar turlicha. Ayrim tadqiqotlarda metodik kompetentlik alohida ko'nikmalar majmui sifatida ko'rib chiqilgan bo'lsa, boshqalarida u kasbiy kompetensiyaning tarkibiy qismi sifatida talqin etiladi. Bu holat metodik kompetentlik tushunchasini nazariy jihatdan aniqlashtirish va uning tarkibiy tuzilmasini asoslash zaruratini yuzaga keltiradi. Mazkur maqolaning maqsadi metodik kompetentlik tushunchasining pedagogik mohiyatini aniqlash hamda uning tarkibiy tuzilmasini ilmiy asosda ochib berishdan iborat. Tadqiqot natijalari bo'lajak pedagoglarning metodik tayyorgarligini takomillashtirish, pedagogik ta'lim dasturlarini modernizatsiya qilish va metodik kompetentlikni rivojlantirishga qaratilgan ilmiy-metodik yondashuvlarni ishlab chiqishda muhim ahamiyat kasb etadi. Metodik kompetentlik masalasi pedagogika fanida kasbiy kompetensiyani rivojlantirish muammolari bilan uzviy bog'liq holda tadqiq etilib kelinmoqda. Kompetensiyaviy yondashuvning ta'lim tizimiga joriy etilishi metodik kompetentlikni pedagogning kasbiy tayyorgarligini belgilovchi muhim tarkibiy qism sifatida talqin qilishga zamin yaratdi. Ushbu tushuncha mazmunini aniqlashda xorijiy va milliy olimlarning ilmiy qarashlari muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Shulman (1986) o'zining mashhur "Pedagogical Content Knowledge" konsepsiyasida o'qituvchining metodik tayyorgarligi fan mazmuni va uni o'qitish usullarining integratsiyasiga asoslanishini ta'kidlaydi. Muallif metodik kompetentlikni pedagogning fan bilimlarini didaktik jihatdan moslashtira olish qobiliyati sifatida izohlaydi. Ushbu yondashuv metodik kompetentlikni faqat metodlar majmui emas, balki chuqur pedagogik tafakkur mahsuli sifatida talqin qilishga imkon beradi.

Zeer (2005) kasbiy kompetensiya nazariyasini rivojlantirib, metodik kompetentlikni pedagogning kasbiy faoliyatini samarali amalga oshirishga xizmat qiluvchi integrativ sifat sifatida ko'rsatadi. Uning fikricha, metodik kompetentlik bilim, ko'nikma va tajriba bilan bir qatorda,

pedagogning motivatsiyasi va reflektiv faoliyatini ham qamrab oladi. Bu yondashuv metodik kompetentlikning tarkibiy tuzilmasini aniqlashda muhim ahamiyatga ega.

Markova (1996) pedagog shaxsining kasbiy rivojlanishini tahlil qilib, metodik kompetentlikni kasbiy mahoratning ajralmas komponenti sifatida baholaydi. U metodik kompetentlikni pedagogning ta'lim jarayonini loyihalash, o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish va o'qitish jarayonini reflektiv tahlil qilish qobiliyatlari bilan bog'laydi. Ushbu yondashuv metodik kompetentlikning reflektiv komponentini asoslashga xizmat qiladi.

Zamonaviy tadqiqotlarda Mishra va Koehler (2006) tomonidan ishlab chiqilgan TPACK modeli metodik kompetentlikni texnologik, pedagogik va fan mazmuni bilimlarining uyg'unligi sifatida talqin etadi. Mazkur model metodik kompetentlikning zamonaviy ta'lim sharoitida, ayniqsa raqamli muhitda rivojlanishini tushuntirishda muhim nazariy asos hisoblanadi.

Milliy pedagogik tadqiqotlarda ham metodik kompetentlik masalasi keng yoritilgan. Xolmatov (2021) metodik kompetentlikni pedagogning o'quv jarayonini ilmiy asosda tashkil etish va samarali boshqarish qobiliyati sifatida ta'riflaydi. Karimova (2022) esa metodik kompetentlikning tarkibiy tuzilmasini motivatsion, kognitiv, faoliyat va reflektiv komponentlar orqali asoslab, ularning pedagogik tayyorgarlikdagi o'rnini empirik tadqiqotlar asosida yoritadi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, mavjud adabiyotlarda metodik kompetentlik tushunchasi turli yondashuvlar asosida izohlangan bo'lsa-da, ko'pchilik tadqiqotchilar uni pedagog kasbiy faoliyatining integral sifati sifatida e'tirof etadilar. Shu bilan birga, metodik kompetentlikning pedagogik mohiyati va tarkibiy tuzilmasini yagona tizim sifatida asoslash masalasi dolzarb bo'lib qolmoqda. Bu esa mazkur maqolada metodik kompetentlikni tizimli va kompleks yondashuv asosida tahlil qilish zaruratini belgilaydi.

Motivatsion komponent bo'lajak pedagogning metodik kompetentligini shakllantirish va rivojlantirishda yetakchi o'rin tutadi hamda metodik faoliyatga yo'naltirilgan ichki ehtiyoj, kasbiy qiziqish va barqaror motivlar majmuini ifodalaydi. Ushbu komponent pedagogning o'qituvchilik kasbiga ongli munosabati, ta'lim jarayonini samarali tashkil etishga intilishi hamda metodik faoliyatni shaxsiy kasbiy o'sish vositasi sifatida qabul qilishi bilan tavsiflanadi. Motivatsion komponent metodik kompetentlikning shakllanishida boshlang'ich va harakatlantiruvchi kuch bo'lib, pedagogning metodik bilim va ko'nikmalarni egallashga bo'lgan ehtiyojini belgilaydi.

Mazkur komponent doirasida pedagogda metodik faoliyatga ijobiy munosabat, innovatsion pedagogik yondashuvlarga qiziqish, o'z ustida ishlashga tayyorlik va kasbiy o'zini rivojlantirishga intilish shakllanadi. Motivatsion komponentning yetarli darajada rivojlanishi pedagogning metodik faoliyatni tashqi talab yoki majburiyat sifatida emas, balki ichki ehtiyoj va kasbiy qadriyat sifatida qabul qilishini ta'minlaydi. Shu jihatdan, motivatsion komponent metodik kompetentlikning barqarorligi va uzluksiz rivojlanishining muhim sharti hisoblanadi.

Kognitiv komponent bo'lajak pedagogning metodik kompetentligini tashkil etuvchi nazariy bilimlar tizimini ifodalaydi va didaktik tushunchalar, metodik yondashuvlar, o'qitish tamoyillari hamda ta'lim jarayonini tashkil etishga oid bilimlarning egallanganlik darajasi bilan belgilanadi. Ushbu komponent pedagogning ta'lim mazmunini tanlash, o'qitish metodlarini asoslash, darsni loyihalash va pedagogik jarayonni ilmiy nuqtayi nazardan tahlil qilish imkoniyatlarini yaratadi.

Kognitiv komponent tarkibiga o'qitish metodlari va texnologiyalari, dars turlari, baholash mezonlari, pedagogik diagnostika hamda o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olishga oid bilimlar kiradi. Metodik bilimlarning tizimli va chuqur egallanishi pedagogga ta'lim jarayonini tasodifiy emas, balki ilmiy asoslangan holda tashkil etish imkonini beradi. Shu sababli kognitiv komponent metodik kompetentlikning nazariy poydevori sifatida namoyon bo'ladi.

Faoliyat komponenti metodik kompetentlikning amaliy jihatini ifodalaydi va pedagogning metodik bilimlarni real ta'lim jarayonida qo'llay olish qobiliyatini aks ettiradi. Ushbu komponent pedagogning o'qitish metodlarini tanlash va moslashtirish, dars ishlanmalarini ishlab chiqish, mashg'ulotlarni samarali tashkil etish hamda ta'lim jarayonini boshqarish bo'yicha amaliy ko'nikmalarini qamrab oladi. Faoliyat komponenti pedagogning metodik tayyorgarligi natijasida namoyon bo'ladigan real kasbiy faoliyat bilan bevosita bog'liqdir.

Mazkur komponent pedagogdan vaziyatga mos metodik qarorlar qabul qilish, o'quvchilarning faolligini ta'minlash, ta'lim jarayonini interaktiv va samarali tashkil etishni talab etadi. Faoliyat komponenti rivojlangan pedagog metodik bilimlarni ijodiy tarzda qo'llay oladi, dars jarayonida innovatsion yondashuvlardan foydalanadi va ta'lim samaradorligini oshirishga erishadi. Shu bois, faoliyat komponenti metodik kompetentlikning amaliy natijasini belgilovchi muhim omil hisoblanadi.

Refleksiv komponent pedagogning o'z metodik faoliyatini tahlil qilish, baholash va takomillashtirishga yo'naltirilgan qobiliyatlarini ifodalaydi. Ushbu komponent pedagogga o'qitish jarayonida qo'llangan metodlarning samaradorligini aniqlash, erishilgan natijalarni baholash hamda mavjud kamchiliklarni bartaraf etish imkonini beradi. Refleksiv faoliyat pedagogning kasbiy o'sishi va metodik kompetentligining uzluksiz rivojlanishini ta'minlovchi muhim mexanizm hisoblanadi.

Refleksiv komponent orqali pedagog o'zining metodik qarorlarini tanqidiy tahlil qiladi, o'z-o'zini baholash asosida kasbiy faoliyatini qayta ko'rib chiqadi va kelgusida metodik faoliyatni takomillashtirish strategiyalarini belgilaydi. Ushbu komponent metodik kompetentlikning dinamik xarakterga ega ekanligini ta'minlab, pedagogni doimiy o'rganish va rivojlanishga undaydi.

Mazkur maqolada metodik kompetentlik tushunchasining pedagogik mohiyati hamda uning tarkibiy tuzilmasi nazariy jihatdan tahlil qilindi. Tadqiqot jarayonida metodik kompetentlik o'qituvchining kasbiy faoliyatini samarali tashkil etishni ta'minlovchi integral sifat sifatida talqin etilib, u pedagogning metodik bilimlari, amaliy ko'nikmalari, kasbiy motivatsiyasi va reflektiv faoliyati bilan uzviy bog'liq ekanligi asoslab berildi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, metodik kompetentlik motivatsion, kognitiv, faoliyat va refleksiv komponentlarning o'zaro uzviy birligi asosida shakllanadi. Har bir komponent alohida pedagogik ahamiyatga ega bo'lib, ularning uyg'un rivoji metodik kompetentlikning barqarorligi va samaradorligini ta'minlaydi. Ayniqsa, refleksiv komponent metodik kompetentlikning uzluksiz rivojlanishiga xizmat qiluvchi muhim mexanizm sifatida namoyon bo'ldi.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, metodik kompetentlikni rivojlantirish jarayoni tizimli, maqsadga yo'naltirilgan va pedagogik yondashuvlar bilan asoslangan holda tashkil etilgandagina samarali natija beradi. Mazkur tadqiqot natijalari bo'lajak pedagoglarning metodik tayyorgarligini takomillashtirish, pedagogik ta'lim mazmunini boyitish hamda metodik kompetentlikni rivojlantirishga qaratilgan ilmiy-metodik yondashuvlarni ishlab chiqishda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

Shulman L. S. Those who understand: Knowledge growth in teaching // Educational Researcher. – 1986. – Vol. 15, No. 2. – P. 4–14.

Markova A. K. Psixologiya professionalizma. – Moskva: Znanie, 1996. – 312 s.

Mishra P., Koehler M. J. Technological pedagogical content knowledge: A framework for teacher knowledge // Teachers College Record. – 2006. – Vol. 108, No. 6. – P. 1017–1054.

Darling-Hammond L. Teacher education around the world: What can we learn from international practice? – London: Routledge, 2017. – 320 p.

Fullan M. The new meaning of educational change. – 5th ed. – New York: Teachers College Press, 2020. – 432 p.

UZOQ MUDDATLI DAVOLANISHGA MUHTOJ BOLALAR UCHUN TA'LIMNI TASHKIL ETISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Musayeva Dilfuza Abdurahmonova

O'zbekiston Milliy pedagogika universiteti. katta o'qituvchi

Annotatsiya

Mazkur maqolada uzoq muddatli davolanishga muhtoj bo'lgan bolalar uchun ta'lim jarayonini tashkil etishning pedagogik asoslari tahlil qilinadi. Tadqiqotda bunday bolalarning psixologik, fiziologik va ijtimoiy xususiyatlarini hisobga olgan holda ta'limni individuallashtirish, moslashuvchan o'qitish shakllaridan foydalanish hamda inklyuziv yondashuvni joriy etish masalalari yoritiladi. Shuningdek, tibbiy muassasalar va ta'lim tashkilotlari o'rtasidagi hamkorlik, masofaviy va uyda ta'limni tashkil etishning pedagogik imkoniyatlari asoslab beriladi. Maqola natijalari uzoq muddatli davolanish sharoitida bo'lgan bolalar uchun ta'lim sifatini ta'minlashga xizmat qiluvchi ilmiy-amaliy tavsiyalarni ishlab chiqishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: uzoq muddatli davolanish, maxsus ehtiyojli bolalar, inklyuziv ta'lim, masofaviy ta'lim, individual yondashuv, pedagogik qo'llab-quvvatlash

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОРГАНИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ ДЛЯ ДЕТЕЙ, НУЖДАЮЩИХСЯ В ДЛИТЕЛЬНОМ ЛЕЧЕНИИ

Мусаева Дилфуза Абдурахмоновна

Национальный педагогический университет Узбекистана, старший преподаватель

Abstract.

This article analyzes the pedagogical foundations of organizing education for children requiring long-term medical treatment. The study focuses on the individualization of education considering the psychological, physiological, and social characteristics of these children, as well as the implementation of inclusive approaches and flexible learning formats. Special attention is given to cooperation between educational institutions and medical organizations and to the pedagogical potential of distance and home-based education. The findings contribute to the development of scientific and practical recommendations aimed at ensuring the quality of education for children undergoing long-term treatment.

Key words: long-term medical treatment, children with special educational needs, inclusive education, distance learning, individualized approach, pedagogical support

PEDAGOGICAL FOUNDATIONS OF ORGANIZING EDUCATION FOR CHILDREN REQUIRING LONG-TERM MEDICAL TREATMENT

Musayeva Dilfuza Abdurakhmonovna

National Pedagogical University of Uzbekistan, senior lecturer

Аннотация.

В статье анализируются педагогические основы организации образовательного процесса для детей, нуждающихся в длительном лечении. Рассматриваются вопросы индивидуализации обучения с учётом психофизиологических и социальных особенностей данной категории детей, внедрения инклюзивного подхода и использования гибких форм обучения. Особое внимание уделяется взаимодействию образовательных учреждений и

медицинских организаций, а также педагогическим возможностям дистанционного и домашнего обучения. Результаты исследования могут быть использованы при разработке научно-практических рекомендаций по обеспечению качества образования детей, находящихся на длительном лечении.

Ключевые слова: длительное лечение, дети с особыми образовательными потребностями, инклюзивное образование, дистанционное обучение, индивидуальный подход, педагогическая поддержка

Bugungi kunda ta'lim tizimida teng imkoniyatlarni ta'minlash va har bir bolaning ta'lim olish huquqini kafolatlash dolzarb ijtimoiy-pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, uzoq muddatli davolanishga muhtoj bo'lgan bolalar uchun ta'limni tashkil etish masalasi ta'limning uzluksizligi va inklyuzivlik tamoyillarini amaliyotga tatbiq etish nuqtayi nazaridan alohida ahamiyat kasb etadi. Bunday bolalar sog'lig'i bilan bog'liq cheklovlar sababli umumiy ta'lim jarayonida to'liq ishtirok eta olmasligi mumkin, bu esa ularning ta'lim olish huquqini ta'minlash uchun maxsus pedagogik yondashuvlarni talab qiladi. Ilmiy-pedagogik tadqiqotlarda uzoq muddatli davolanish sharoitida bo'lgan bolalarning psixologik holati, ijtimoiy moslashuvi va ta'lim jarayoniga bo'lgan ehtiyojlari muhim omillar sifatida ko'riladi. Uzoq davom etadigan davolanish jarayoni bolaning bilish faoliyatiga, emotsional barqarorligiga va ijtimoiy munosabatlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli, ta'limni tashkil etishda bolaning individual imkoniyatlari, sog'lig'i holati va psixologik ehtiyojlarini hisobga olgan holda moslashuvchan va qo'llab-quvvatlovchi pedagogik muhit yaratish zarur.

Zamonaviy ta'lim amaliyotida bunday bolalar uchun ta'limni tashkil etishning turli shakllari, jumladan, shifoxona maktablari, uyda ta'lim, masofaviy ta'lim va individual o'quv rejalari qo'llanilmoqda. Biroq mavjud tajriba shuni ko'rsatadiki, ushbu shakllarni samarali amalga oshirish pedagogik, tibbiy va ijtimoiy soha mutaxassisleri o'rtasidagi uzviy hamkorlikni, shuningdek, ta'lim mazmuni va metodlarini maqsadga muvofiq moslashtirishni talab etadi. Bu esa mazkur yo'nalishda ilmiy asoslangan yondashuvlarni ishlab chiqish zaruratini yuzaga keltiradi. Mazkur maqolaning maqsadi uzoq muddatli davolanishga muhtoj bo'lgan bolalar uchun ta'limni tashkil etishning pedagogik asoslarini tahlil qilish hamda ta'lim jarayonini samarali tashkil etishga xizmat qiluvchi metodik yondashuvlarni asoslab berishdan iborat. Tadqiqot natijalari inklyuziv ta'lim amaliyotini takomillashtirish, ta'limning uzluksizligini ta'minlash va uzoq muddatli davolanish sharoitida bo'lgan bolalarning ta'lim ehtiyojlarini qondirishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Uzoq muddatli davolanishga muhtoj bo'lgan bolalar uchun ta'limni tashkil etish masalasi inklyuziv ta'lim, maxsus pedagogika va tibbiy-pedagogik hamkorlik yo'nalishlarida olib borilayotgan tadqiqotlar bilan uzviy bog'liqdir. Xalqaro va milliy ilmiy adabiyotlarda ushbu toifadagi bolalarning ta'lim olish huquqini ta'minlash, ta'lim jarayonining uzluksizligini saqlash hamda ularning psixologik holatini qo'llab-quvvatlash muhim pedagogik vazifa sifatida e'tirof etiladi. UNESCO va UNICEF tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda sog'lig'i sababli uzoq muddat ta'lim muassasasiga qatnay olmaydigan bolalar uchun moslashuvchan ta'lim shakllarini joriy etish zarurligi ta'kidlanadi. Xususan, UNESCO hujjatlarida inklyuziv ta'lim doirasida shifoxona va uy sharoitida ta'limni tashkil etish, individual o'quv rejalari ishlab chiqish hamda masofaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanish samarali yechim sifatida ko'rsatiladi.

Xorijiy tadqiqotlarda (Darling-Hammond, 2017; Florian, 2014) uzoq muddatli davolanish sharoitida bo'lgan bolalarning ta'lim jarayonida psixologik barqarorlik va ijtimoiy moslashuv muhim omillar ekanligi asoslab berilgan. Mualliflar bunday bolalar bilan ishlashda o'qituvchining pedagogik sezgirligi, individual yondashuvi va o'quv yuklamasini moslashtirish ko'nikmalari muhim ahamiyatga ega ekanligini ta'kidlaydilar.

Rossiya va MDH mamlakatlari olimlari tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda shifoxona pedagogikasi alohida ilmiy yo'nalish sifatida ko'rib chiqiladi. Masalan, Malofeev va Koroleva

(2018) uzoq muddatli davolanish sharoitida ta'limni tashkil etishda tibbiy va pedagogik mutaxassislar o'rtasidagi hamkorlik hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi. Ularning fikricha, bunday hamkorlik ta'lim mazmunini bolaning sog'lig'i holatiga moslashtirish va ortiqcha psixoemotsional yuklamaning oldini olishga xizmat qiladi.

Milliy pedagogik tadqiqotlarda ham uzoq muddatli davolanishga muhtoj bolalar ta'limi masalasi dolzarb mavzulardan biri sifatida yoritilgan. O'zbekiston olimlari (Abduqodirov, 2019; Xolmatov, 2021) inklyuziv ta'limni rivojlantirish doirasida sog'lig'i cheklangan va davolanish jarayonida bo'lgan bolalar uchun ta'limni tashkil etishning metodik asoslarini ishlab chiqish zarurligini ta'kidlaydilar. Ularning tadqiqotlarida masofaviy ta'lim, individual mashg'ulotlar va ota-onalar bilan hamkorlik pedagogik samaradorlikni oshiruvchi omillar sifatida ko'rsatiladi.

Shuningdek, so'nggi yillarda raqamli ta'lim texnologiyalariga bag'ishlangan tadqiqotlarda (OECD, 2021) uzoq muddatli davolanish sharoitida bo'lgan bolalar uchun masofaviy ta'limning imkoniyatlari alohida ta'kidlanadi. Biroq ayrim tadqiqotchilar raqamli ta'lim vositalaridan foydalanishda bolaning sog'lig'i holati va psixologik imkoniyatlarini hisobga olish lozimligini qayd etadilar.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, uzoq muddatli davolanishga muhtoj bolalar uchun ta'limni tashkil etish bo'yicha muayyan ilmiy tajriba mavjud bo'lsa-da, mazkur jarayonni tizimli pedagogik model asosida tashkil etish masalasi yetarli darajada yoritilmagan. Shu bois, ta'limning uzluksizligini ta'minlash, inklyuziv yondashuvni kuchaytirish va pedagogik hamkorlikni rivojlantirishga qaratilgan ilmiy tadqiqotlar dolzarb bo'lib qolmoqda.

Mazkur tadqiqotda pedagogik kuzatish metodi asosiy tadqiqot usuli sifatida qo'llanildi. Pedagogik kuzatish uzoq muddatli davolanish sharoitida bo'lgan bolalar uchun tashkil etilgan ta'lim jarayonining real holatini o'rganish, o'quv faoliyatining dinamikasini aniqlash hamda pedagogik ta'sir vositalarining samaradorligini baholash imkonini berdi. Ushbu metod tanlanishining asosiy sababi ta'lim jarayonini tabiiy sharoitda, bolalarning sog'lig'i va psixologik holatiga aralashmasdan tahlil qilish zarurati bilan izohlanadi. Kuzatish jarayonida bolalarning mashg'ulotlardagi ishtiroki, diqqatni jamlash darajasi, o'quv topshiriqlarini bajarish faolligi hamda pedagog bilan o'zaro muloqoti tizimli ravishda qayd etildi. Kuzatish natijalari maxsus tuzilgan kuzatish varaqalari asosida rasmiylashtirilib, ta'lim shakllari va metodlarining bolaning individual imkoniyatlariga mosligi baholandi. Olingan ma'lumotlar ta'lim jarayonini takomillashtirish bo'yicha ilmiy xulosalar chiqarishga xizmat qildi.

Pedagogik kuzatish metodi asosida o'tkazilgan tadqiqot natijalari uzoq muddatli davolanish sharoitida bo'lgan bolalar uchun tashkil etilgan ta'lim jarayonining o'ziga xos pedagogik xususiyatlarini aniqlash imkonini berdi. Kuzatish jarayoni davomida bolalarning o'quv mashg'ulotlaridagi ishtiroki, bilish faolligi, emotsional holati va pedagog bilan o'zaro muloqoti tizimli ravishda tahlil qilindi. Kuzatishlarning dastlabki bosqichida bolalarda ta'lim jarayoniga moslashish darajasi turlicha ekanligi aniqlandi. Uzoq muddatli davolanish bilan bog'liq jismoniy holat, tez charchash va emotsional beqarorlik ayrim hollarda o'quv faoliyatining sustlashuviga olib kelgani kuzatildi. Ayniqsa, an'anaviy dars shakllarida bolalarning diqqatni uzoq vaqt davomida jamlay olmasligi va o'quv topshiriqlarini bajarishda qiyinchiliklarga duch kelishi qayd etildi.

Ta'lim jarayoniga moslashuvchan va individual yondashuv elementlari joriy etilgach, pedagogik kuzatish natijalari ijobiy o'zgarishlarni ko'rsatdi. Mashg'ulotlar qisqa, mazmunan lo'nda va bolaning sog'lig'i holatiga moslashtirilgan shaklda tashkil etilganda, bolalarning bilish faolligi va mashg'ulotlarga qiziqishi oshgani kuzatildi. Masofaviy ta'lim elementlari va vizual materiallardan foydalanish bolalarning o'quv jarayonida faolroq ishtirok etishiga yordam berdi. Shuningdek, pedagog va bola o'rtasidagi emotsional qo'llab-quvvatlovchi muloqot ta'lim samaradorligiga sezilarli ta'sir ko'rsatgani aniqlandi. Kuzatish natijalari shuni ko'rsatdiki, pedagog tomonidan bolaning psixologik holatini hisobga olgan holda olib borilgan individual muloqot bolada o'ziga bo'lgan ishonchni kuchaytirib, o'quv topshiriqlarini bajarishga ijobiy

munosabatni shakllantiradi. Bu holat bolaning ta'lim jarayoniga moslashuvini yengillashtiruvchi muhim omil sifatida namoyon bo'ldi.

Tahlil jarayonida tibbiy muassasa va ta'lim tashkiloti o'rtasidagi hamkorlikning ahamiyati ham kuzatildi. Pedagogik faoliyat davolanish rejimi bilan muvofiqlashtirilgan hollarda o'quv yuklamasi muvozanatli taqsimlanib, bolaning sog'lig'iga salbiy ta'sir ko'rsatmasdan ta'limning uzluksizligi ta'minlandi. Bu esa uzoq muddatli davolanish sharoitida ta'limni tashkil etishda integratsiyalashgan yondashuvning samaradorligini tasdiqlaydi. Umuman olganda, pedagogik kuzatish natijalari uzoq muddatli davolanishga muhtoj bolalar uchun ta'limni tashkil etishda individual yondashuv, moslashuvchan ta'lim shakllari va emotsional qo'llab-quvvatlash muhim pedagogik shartlar ekanligini ko'rsatdi. Olingan natijalar mavjud ilmiy qarashlarni to'ldirib, mazkur toifadagi bolalar uchun ta'lim jarayonini samarali tashkil etish bo'yicha ilmiy-amaliy xulosalar chiqarishga imkon berdi.

Mazkur maqolada uzoq muddatli davolanishga muhtoj bo'lgan bolalar uchun ta'limni tashkil etish masalasi pedagogik nuqtayi nazardan tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari bunday bolalar ta'limini samarali tashkil etish ta'limning uzluksizligini ta'minlash, bolaning individual imkoniyatlari va sog'lig'i holatini hisobga olish hamda inklyuziv yondashuvni amaliyotga tatbiq etish bilan chambarchas bog'liq ekanligini ko'rsatdi. Pedagogik kuzatishlar shuni tasdiqladiki, moslashuvchan ta'lim shakllari, individual o'quv rejalar va emotsional qo'llab-quvvatlovchi pedagogik muhit bolalarning bilish faolligini saqlab qolish va rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Ta'lim jarayonining tibbiy davolanish rejimi bilan muvofiqlashtirilishi esa bolaning sog'lig'iga salbiy ta'sir ko'rsatmasdan o'qish faoliyatini davom ettirish imkonini beradi.

Xulosa qilib aytganda, uzoq muddatli davolanish sharoitida bo'lgan bolalar uchun ta'limni tashkil etish pedagog, tibbiyot xodimlari va ota-onalar o'rtasidagi uzviy hamkorlikni, shuningdek, pedagogik jarayonni moslashuvchan va insonparvarlik tamoyillari asosida tashkil etishni talab etadi. Mazkur tadqiqot natijalari inklyuziv ta'lim amaliyotini takomillashtirish va uzoq muddatli davolanishga muhtoj bolalarning ta'lim ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishda muhim asos bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. UNESCO. Inclusive Education: Guidelines for Inclusion. – Paris: UNESCO Publishing, 2009. – 36 p.
2. UNICEF. Children with Disabilities: Ensuring Inclusive Education. – New York: UNICEF, 2017. – 120 p.
3. Darling-Hammond L. The right to learn: A blueprint for creating schools that work. – San Francisco: Jossey-Bass, 2017. – 368 p.
4. Florian L. Inclusive pedagogy: A transformative approach to individual differences // Inclusive Education. – 2014. – Vol. 18, No. 3. – P. 286–302.
5. OECD. Education at a Glance: OECD Indicators. – Paris: OECD Publishing, 2021. – 465 p.
6. World Health Organization. International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF). – Geneva: WHO Press, 2001. – 299 p.